

УДК 811.161.3'373

І. М. Яраш

**ХАРАКТАРЫСТЫЧНАЯ ФУНКЦЫЯ ІНДЫВІДУАЛЬНА-АЎТАРСКІХ НЕАЛАГІЗМАЎ
У МОВЕ БЕЛАРУСКАЙ ПАЗЭПІ КАНЦА ХХ – ПАЧАТКУ ХХІ СТАГОДДЗЯ**

У артыкуле разглядаюцца індывідуальна-аўтарскія неалагізмы, якія выконваюць у паэтычных творах характарыстычную функцыю, г. зн. указваюць на адметныя рысы, асаблівасці, якасці асобы або прадмета. Станоўчая або адмоўная характарыстыка персанажа праяўляецца праз семантыку матывавальнай асновы і ўдакладняецца кантэкстам. Вызначана, што ў характарыстычнай функцыі ў асноўным ужываюцца назоўнікі. Аналіз даследаванага матэрыялу паказвае, што пры характарыстыцы асобы ўвага скіроўваецца на адметнасці знешняга выгляду, дзейнасці, паводзін, рыс характару чалавека. Для ўказання на вызначальныя прыметы прадметаў выкарыстоўваюцца назоўнікі ў якасці прыдаткаў.

Уводзіны

Мова сучаснай беларускай пазэпі адметная тым, што ў ёй адзначаецца вялікая колькасць індывідуальна-аўтарскіх неалагізмаў. Новыя лексічныя адзінкі мэтанакіравана ствараюцца і выкарыстоўваюцца паэтамі для дасягнення некалькіх мэтаў: назваць новую рэалію, ахарактарызаваць асобу або прадмет, спрасціць сінтаксічную будову маўлення, прыцягнуць увагу чытача, дакладна і поўна перадаць складанае паняцце або вобраз, дасягнуць найбольшай мастацкай выразнасці твора і інш. Даволі часта індывідуальна-аўтарскі неалагізм выконвае некалькі функцый, што выклікае пэўныя цяжкасці пры функцыянальным аспекце яго даследавання.

Адной з функцый індывідуальна-аўтарскіх слоў з'яўляецца характарыстычная. Гэту функцыю аказіяналізмаў вылучаюць некалькі даследчыкаў. Так, Ю. Пацула адзначае, што аказіянальныя адзінкі здольны ахарактарызаваць сітуацыю, дзейную асобу [1, 86]. У класіфікацыі А. Грышчавай вобразна-характарастычная функцыя разам з эмацыянальна-ацэначнай – гэта разнавіднасці экспрэсіўнай функцыі, якая ў сваю чаргу з'яўляецца падтыпам прагматычнай функцыі. На думку даследчыка, аказіяналізмы ў гэтай функцыі ствараюць вобраз пэўнай асобы або прадмета і, адначасова, ахарактарызуюць іх [2, 11]. На ідэнтыфікацыйна-характарыстычную функцыю онімаў, у тым ліку і аказіянальных, звяртаюць увагу беларускія даследчыкі В. Шур, Г. Басава [3, 227]. На іх думку, онімы не толькі ідэнтыфікуюць асобу, а і змяшчаюць у сабе ацэначна-характарыстычны аспект [4, 6].

Вынікі даследавання і іх абмеркаванне

Характарыстычная функцыя індывідуальна-аўтарскіх слоў, на нашу думку, – гэта іх здольнасць указваць на адметныя рысы, асаблівасці, якасці асобы або прадмета. Мы, услед за А. Грышчавай, таксама будзем разглядаць гэту функцыю як разнавіднасць экспрэсіўнай функцыі. Звычайна пад экспрэсіўнай функцыяй разумеюць перадачу суб'ектыўных адносін аўтара да прадмета гаворкі [5, 199]. Мы прытрымліваемся думкі аб тым, што экспрэсіўнасць – комплекснае паняцце, якое складаюць некалькі кампанентаў: інтэнсіўнасць, эмацыянальнасць, ацэначнасць, вобразнасць [6, 67]. Пры гэтым кампаненты не выступаюць паасобку, а цесна ўзаемадзейнічаюць паміж сабой. У гэтым сэнсе характарыстычная функцыя цесна звязана з эмацыянальна-ацэначнай, паколькі ў значэнні слоў, ужытых і ў першай, і ў другой функцыі, закладзены «плюс» або «мінус». Адрозніваюцца гэтыя функцыі тым, што аказіяналізмы, якія выконваюць характарыстычную функцыю, ідэнтыфікуюць дзейную асобу, прадмет і аб'ектыўна ўказваюць на іх станоўчыя або адмоўныя якасці, а эмацыянальна-ацэначныя аказіянальныя адзінкі даюць суб'ектыўную ацэнку якасцей персанажа і ў залежнасці ад яе выклікаюць пэўныя эмацыянальныя адносіны да прадмета гаворкі.

Станоўчая або адмоўная характарыстыка персанажа праяўляецца праз семантыку матывавальнай асновы і ўдакладняецца кантэкстам. У даследаваным намі матэрыяле адзначаецца большая колькасць новаўтварэнняў з адмоўнай характарыстыкай. Звязана гэта з тым, што менавіта негатыўнае найперш кідаецца ў вочы, а пазітыўнае лічыцца нормай жыцця і не патрабуе засяроджвання ўвагі.

Характарызуючы дзейную асобу, паэты скіроўваюць увагу чытача на адметнасці знешняга выгляду, паводзін, характару чалавека. У якасці характарыстыкі знешняга выгляду асобы ўжываюцца аказіянальныя назоўнікі і субстантываваныя прыметнікі. Пры гэтым увага акцэнтуюцца на асаблівасцях целаскладу, рысах твару, вопратцы персанажа. Напрыклад, называючы свайго героя *аглаблёўцам*, аўтар звяртае ўвагу на яго фігуру – высокую, худую, падобную на аглоблю: *Калеца слоўны яловец. Будзеш і сёння ты бедны. Бяжыць малады аглаблёвец з хваткай старою Бэндэ* (К. Камейша).

У характарыстычнай функцыі ўжываюцца назоўнікі ў якасці прыдаткаў, утвораныя нульсуфіксальным спосабам *таўстагуб* ‘з тоўстымі губамі’ ← *таўстагубы, чарнакрыл* ‘з чорнымі крыламі’ ← *чарнакрылы*: ...*цешча папала – сапраўдная кобра, Бы з той перадачы «У свеце жыўёл». І цешы-таўстагуб недалёка ад’ехаў* (Абое рабое, як кажэ мудрэц): *Любў над Пятром кожны вечар пацеху Усцаць* (У. Верамейчык); *Цямнее крыж, Як воран-чарнакрыл. І крылаў дзачкаеца капліца, Каб паляцець і ёй за небасхіл* (Р. Барадулін).

Семантыка назоўніка *дужасілі* зразумелая і без кантэксту: *дужасілі* – чалавек, які валодае вялікай фізічнай сілай. Тут фіксуецца ўвага на фізічных якасцях асобы: *Вось узложжэ ягонае – Саламонава: Шэсцьдзесят дужасілаў наўкол, Самых дужых Израелевых – Аж ад іх угінаецца дол* (Р. Барадулін).

Часам прыметнікі субстантывуюцца ў кантэксте, пераходзяць у разрад назоўнікаў. Напрыклад, прыметнікі *белыхалатая* і *сінедэжынсавы* называюць персанаж па адметных асаблівасцях яго вопраткі: *белыхалатая* – медсястра, *сінедэжынсавы* – сучасны, модна апрануты чалавек. Яны ўжыты ў тэксте не ў якасці прыметы, а ў якасці назвы асобы: *Ідзі, белыхалатая, ідзі да іх, да людзей, ідзі з палаты ў палату – суцеш, супакой, абнадзей...* (А. Вярцінскі); *У аэрапорце, у будынку шкляным сінедэжынсавы (не Праметэй) адчуваю сябе прыкаваным да Зямлі, да яе надзей* (П. Шруб).

Такім чынам, усе пералічаныя аказіянальныя адзінкі, ствараючы яркі запамінальны вобраз, акцэнтуюць увагу чытача на адметных асаблівасцях знешняга выгляду дзейнай асобы.

Другая група індывідуальна-аўтарскіх неалагізмаў характарызуе асобу паводле схільнасці да якой-небудзь дзейнасці. Так, аказіянальныя назоўнікі *хапарвач* і *грабаўнік* ўжываюцца ў якасці загаловаў. Гэты аўтарскі прыём дазваляе засяродзіць увагу чытача на характарыстыцы галоўных персанажаў. Утварыліся гэтыя індывідуальна-аўтарскія неалагізмы аказіянальнымі спосабамі: *грабаўнік* – складаным спосабам немарфемнага скарачэння і міжслоўнага сумяшчэння пачатку першага слова *грэбці* на другое слова *рабаўнік*; *хапарвач* – спосабам складання *хапаць* + *рваць*. Для перадачы ўнутранай сутнасці герояў аўтар выкарыстоўвае побач з аказіяналізмамі семантычна зніжаную лексіку, якая актуалізуе значэнне індывідуальна-аўтарскіх слоў: дзеясловы *рваць, скубіць, хапаць, хітраваць* («*Хапарвачы*»), *грэбці* («*Грабаўнікі*»), фразеалагізмы *мець зайздросны зуб, дзядубці бы дзяцел, пагрэць руку* («*Хапарвачы*»). Такім чынам, *грабаўнікамі* аўтар называе злодзеяў, грабежнікаў, якія грабуюць усё падрад: *Ці склад, Ці дзетсад, Ці палетак калгасны – Грабуюць і нясуць, Грабуюць і вязуць: «Не злодзеі? Які ты няшчасны!»* (М. Чарняўскі). *Хапарвачы* – зайздросныя людзі, якія без разбору, з сілай хапаюць усюды грошы: *Хоць меў на ўсё зайздросны зуб, Спярга не рваў, а толькі – скуб... Праходзіў час – размах шырэў, Бо ён штодня, як мог, шчырэў: Пагрэць руку настрой не ўпаў. Ды ўжо не скуб, ды ўжо хапаў... Дзеўб адно, бы дзяцел, Грышка: «Жыць без грошай – Прападзеш! “Дзякуй”, братачка, на кніжку Ці ў кішэнь не пакладзеш...» Ды разгарэўся зуб – замала! А можа, хопіць хітраваць? І ён адразу, дзе трапляла, Пачаў скубіць, хапаць і рваць!* (М. Чарняўскі).

Даволі часта аказіянальныя адзінкі, якія называюць дзейную асобу паводле характэрнага дзеяння або паводзін, утвараюцца суфіксальным спосабам ад асновы дзеяслова або прыметніка. Напрыклад, *шчыруха* ‘старанная працаўніца’: *Паклалі ў шчыры пясок шчыруху. І галасістая баравіна На гэты момант як анямела* (Р. Барадулін); *падганяла* ‘той, хто паскарае чыю-небудзь работу’: *Тут – пякучы мароз і канвой, Штогадзінна смяротныя драмы, Падганялы, аўчаркі сцяной...* (П. Пруднікаў); *брыкун* ‘конь, які брыкаецца, б’е нагамі’: *Імчы, брыкун, прастор ва ўсе бакі! А конь ізноў брыкаецца – ніколі Не кіне пашу ён і корм такі!* (Р. Тармола-Мірскі); *ахоўца* ‘той, хто ахоўвае’: *Святы Анёле, Заступніку Боскае волі, Ахоўца мае зямное няволі, І ў цішы, і ў гамане Не адыходзь ад мяне* (Р. Барадулін). Вылучаецца група слоў, утвораных з дапамогай суфікса *-ец*: *крыклівец* ‘той, хто многа і часта крычыць’, *старанец* ‘які стараецца, дбайны,

руплівы', *блуканец* 'той, хто блукае, ходзіць у пошук чого небудзь', *выгнанец* 'той, хто знаходзіцца ў выгнанні': *У крыкліўца свая філасофія: Там дзе хочаш бяры, а давай. А лугі ж навакол перасохлыя, Іх цураецца нават трава* (К. Камейша); *Ён [сусед] б'е, не помнячы нічога. Вядома, біць дыван – не ткаць. І ўжо за пылам і самога Яго, старанца, не відаць* (К. Камейша); *Сум – нацыяналіст. Душа – касмапалітка. Радзіма – незачыненая хата. Шпачыны шчыры свіст І туманкова світкі. Блуканцу нагадаецца зацята* (Р. Барадулін); *І выгнанец хоча на радзіму, Хоць счужэную, Але сваю* (Р. Барадулін).

Усе назоўнікі-наватворы са значэннем асобы маюць канкрэтнае значэнне паводле асноўнай прыметы паводзін і дзейнасці чалавека.

Унутраная форма агульных назоўнікаў-кампазітаў празрыстая, лёгка актуалізуецца. Яны канатацыйна значымыя і ўтрымліваюць характарыстыку дзейнай асобы. Некаторыя аказіяналізмы ўтвараюць сінанімічныя рады, напрыклад, са значэннем 'сейбіт' ужываюцца аказіяналізмы *хлебадар* і *хлебасей*: *Сцішыўшы дзень спякотны, Бачыў, як хлебадар Выцер гзрачы, потны, Ветру адкрыты твар* (М. Мятліцкі), *Наднямонне годна стрэла сына, Бо не пан ён – Бачна па руках. Рукі чорныя, Нібыта ў хлебася* (Я. Хвалеі); са значэннем 'паэт' – *вершароб* і *вершатворца*: *Ад славы камянеюць вершаробы. Зірні наўкол – валун пры валуне* (Р. Барадулін), *Любы ў вачах сваіх уласных – Постаць! Дык не скажу, Што слухаць вас не варта – І вершатворцу юнага, І барда* (М. Кусянкоў). Іншыя прыклады – *радзімалюб* 'патрыёт': *Сум Сон-траву на чужыне скуб. Бязлітасны кон Нагруваіччаў хмары. А ён, зацяты радзімалюб, Спяшаўся ўзвесці Госпаду храмы* (Р. Барадулін); *дабрасей* 'той, хто робіць дабро': *Рыбалоў і грыбнік, Жыццялюб, дабрасей, Не злічу нават тытулы гэтыя ўсе* (К. Камейша); *лэсарубы* 'тыя, хто прызнаюць за сабою права рушыць лёс людзей': *Завіхаюцца зноў лэсарубы. Хоць не клічуць, а рвуцца ўсе ў бой. Павуковы падпілены зубы, Ды адкуль гэты скрыгат зубоў?..* (Р. Тармола-Мірскі).

Уласныя назоўнікі ў творах мастацкай літаратуры вызначаюць асобу персанажа і абумоўлены часта характарам яго дзейнасці, у тым ліку прафесійнай. Аказіянальныя антрапонімы – прозвішчы *Рыфмавік*, *Трэбазамачыць*, *Сарафан Матрасыч Тузаў* і мянушкі *Нукайла*, *Засядзька* – прыдуманы аўтарамі не выпадкова. Праз іх паказаны сутнасныя якасці персанажаў. Унутраная форма антрапонімаў звычайна празрыстая. Напрыклад, прозвішча *Рыфмавік* нагадвае слова *рыфмаплёт* 'рыфмач, дрэнны стваральнік вершаў': *Паэт Харэй Пятровіч Рыфмавік Папаў, як зараз кажучь, у «абойму»: Як толькі творцаў робяць пералік – Ён у канцы лірычна-звычайнай плоймы* (У. Верамейчык). Кантэкст падцвярджае нашу здагадку: у вобразе *Рыфмавіка* аўтар высмейвае «неспраўдных» паэтаў, якія здольны толькі падабраць рыфму. Аднак ім пашанцавала трапіць ў «абойму» паэтаў. Дадатковую канатацыйную нагрузку дадае прозвішчу ўжыванне яго разам з іменем. Паэт *Рыфмавік* носіць імя *Харэй* (*Харэй* – гэта размер вершаскладання з націскам на няцотных складах). Аднак гэта «пазтычнае» імя не дапаможа герою: «халастому патрону» месца ў канцы «лірычна-звычайнай плоймы» творцаў.

Характарыстычным з'яўляецца і прозвішча *Трэбазамачыць* з байкі У. Верамейчыка. Утварылася яно ад словазлучэння *трэба замачыць*, якое герой мае звычку ўжываць: *Іван Пятровіч Трэбазамачыць Жыве у нашым сельсавеце. Вы паспрабуйце што сабе купіць – Іван булькоча: «Трэба замачыць», – Рукамі разганяе вецер; Мараль навінкаю не прагучыць. І нам няма чаму дзівіцца: Іван Пятровіч Трэбазамачыць Заўсёды смочка на дурніцу...* (У. Верамейчык). *Трэбазамачыць* – сквапны чалавек, любіць выпіць за чужы кошт. Канкрэтызаваць адмоўную характарыстыку персанажа дапамагае кантэкст: *Трэбазамачыць булькоча, рукамі разганяе вецер, ляціць як у ракеце, як жаба склізкая турчыць, шыпіць*.

Цяжка сказаць, рэальнае значэнне якога апелятыва закладзена ва ўнутраную форму прозвішча *Тузаў*: *туз* (разм. – высокапастаўленая асоба) або *тузаць* (перан., разм. – непакоіць, дакучаць патрабаваннямі, прыдзіркамі). Аднак і ў першым, і ў другім выпадку характарыстыка начальніка атрымліваецца адмоўная. Пры гэтым імя персанажа паходзіць ад апелятыва *сарафан* 'жаночая сукенка', а імя па бацьку *Матрасыч* утворана ад агульнага назоўніка *матрац* – 'мяккая падцілка на ложка'. Ужыванне гэтых назоўнікаў у якасці апелятываў уласных імён не можа быць выпадковым, хутчэй за ўсё аўтар указвае чытачу на слабасці свайго героя, некампетэнтнага работніка, які займае высокі пост: *Сарафан Матрасыч Тузаў Раён дабіў, да ручачкі давёў, Засей пасля у аблспажыўсаюзе... (Балы з ікрой здароўкаюцца ў тузе)* (У. Верамейчык).

Мянушкі *Нукайла*, *Засядзька* таксама грунтуюцца на асаб іліасях паводзін персанажаў. Утварыліся яны ад асноў дзеясловаў: *Нукайла* ← *нукаць* ‘паганяць каня ці падганяць скаціну’, *Засядзька* ← *засядаць* ‘удзельнічаць у пасяджэнні камісіі, камітэта’. Мянушкі персанажаў цалкам апраўдваюцца іх паводзінамі: кар’ерыст *Нукайла*, дабраўшыся да пасады, *заўзята падганяе людзей, трасе рукамі, тузае за лейцы, дзярэ горла, выслужваючыся перад вярхамі: Ён падганяў, Ён горла драў, Нукайла знакамты, Ды ўсё ж разгон марудна браў Вазок, Стары, разбіты* (М. Чарняўскі). *Засядзька* – лобіцель хатніх пасядзелак за чаркай: *Чарку лыкне дзед Засядзька, Потым спрэчкі да цямна. – Не мяшайце, злыдні, «Бацьку» – Разумнейшага няма* (У. Ермалаеў).

Р. Барадулін называе Бога *Жыццядарам*, *Дарадцам* і *Шчодрадаўцам*. Пачуццямі паэта прадыхтавана напісанне гэтых аказіяналізмаў з вялікай літары Бог для паэта – Усвышні, Тварэц, Усеўладар, які дае нам жыццё (*Жыццядар*), парады (*Дарадца*), дабро (*Шчодрадаўца*): *Хлеб наш надзённы нашлі, Жыццядар, сёння нам; Магчыма, нябачны Дарадца Падзельціца зорнай жсурбой. Адыходзячы, будзеш старацца Сабраць камяні за сабой; Веру ў адзінага Бога Айца, Усеўладара, Шчодрадаўцу добра, Тварца ненасытнай зямлі і неба спадчыннага*.

Такім чынам, у паэтычных творах аказіянальны антрапонімы выконваюць характарыстычную функцыю, з’яўляюцца ключавымі словамі пры апісанні персанажаў. Прозвішчы і мянушкі характарызуюць дзейную асобу, прыпісваюць ёй пэўныя якасці.

Трэцяя група аказіяналізмаў характарызуе маральна-этычныя, унутраныя якасці дзеючай асобы. Так, напрыклад, характарыстыку інтэлектуальных якасцяў персанажа дае субстантываваны прыметнік *пусталобы*, утвораны па аналогіі са словам *пустасаловы* ‘бесталковы, неразумны чалавек’: *Меціць Бог пусталобых Да сівой галавы. Ліі кагор у вантробы, І – ні шум бараваы* (В. Гардзей).

На маральна-этычныя якасці сваіх персанажаў звяртаюць увагу паэты, характарызуючы іх з дапамогай аказіяналізмаў *люталюды*, *злісліўкі*, *незычліўца*. Прыметай намінацыі тут з’яўляюцца назвы адмоўных рыс чалавечага характару. Напрыклад, зборны назоўнік *люталюды*, ужыты ў форме множнага ліку, называе злых, бяспітных людзей: *Саміх сабе нашматаваць гатовы, Сабакамі зрабіўшыся, Ваўкі. І люталюды ў крылы, Рук Хрыстовых Яшчэ ўганяюць кутыя цвікі* (Р. Барадулін). Злых, нядобразычлівых, крывадушных жанчын паэт называе *злісліўкамі*: *Злісліўкі з пляткаркамі разам У зайдрасці сітнуць ад слоў: – Глядзіце, якая зараза, Пагібель усіх мужыкоў!..* (А. Салтук). Індывідуальна-аўтарскі неалагізм утвораны шляхам накладання зласлівы на ліслівы: *зл(а)слівы* ‘поўны злосці, варажасці’ + *ліслівы* ‘які крывадушна хваліць каго-небудзь’ + *к* і сумяшчае значэнне абодвух кампанентаў. Адным словам аўтар абмаляваў характар зайздроснай жанчыны, якая ў вочы кажа прыемнае, а за вочы дрэннае.

Індывідуальна-аўтарскі неалагізм *незычліўца* па-за кантэкстам успрымаецца таксама як адмоўная характарыстыка дзейнай асобы – гэта чалавек незычлівы, які не жадае іншым добра. Аднак кантэкст дазваляе выявіць неадпаведнасць характарыстыкі характару персанажа. Персанаж *незычліўца* перанёс узнагароды зорканосца, які быў намаляваны з цэлым сузор’ем на грудзях, на другую раму. Такім чынам, адмоўным персанажам ён з’яўляецца толькі для зорканосца, а ў вачах іншых людзей выглядае станоўчай асобай: *І вось аднойчы ноччу (матка боска!) Якісьці незычліўца, недацёс Узяў сузор’е з рамы зорканосца І на другую раму перанёс* (К. Камейша).

Станоўча характарызуюць дзейную асобу індывідуальна-аўтарскія неалагізмы *паслухмянец* ‘паслухмяны, пакорны’, *дапытнік* ‘дапытлівы, які імкнецца ўсё зразумець, пазнаць’: *Будзем ісці да Цябе І ў радасці і ў журбе, З песнямі і з плачом, Покуль будзе сябе называць Крывічом Паслухмянец Твой хоць адзін* (Р. Барадулін); *«Вось гэта новае!» – пачуеш крык Дапытніка ў даверлівым настроі. А новаму згубіўся нават лік, Яно – даўно забытае старое* (Р. Барадулін).

Такім чынам, усе вышэйпералічаныя індывідуальна-аўтарскія неалагізмы з’яўляюцца ключавымі словамі пры апісанні і характарыстыцы фізічных, разумовых, маральных якасцей дзейнай асобы.

Індывідуальна-аўтарскія неалагізмы могуць ужывацца і для характарыстыкі прадмета. Перавага тут аддаецца назоўнікам у якасці прыдаткаў, якія дапамагаюць раскрыць унутраную сутнасць прадмета, падкрэсліць яго асаблівасці. Аказіянальны прыдатак, семантычна выразны, характарызуе прадмет, указвае на яго вызначальную прымету. Напрыклад, індывідуальна-аўтарскі неалагізм *небачос* характарызуе знешні выгляд дуба, дае ўяўленне аб яго памерах – высокага, да неба: *Вітаю дуб – палескі небачос!* (М. Мятліцкі). Часцей прадмет або з’ява надзяляюцца якасцямі

живых істот. Напрыклад, *дуб-векадум* – гэта старое, вялікае, раскідзістае дрэва, якое на працягу многіх гадоў стаіць на адным месцы і, здаецца, думае аб нечым: *Колькі засталася тых гадоў, У якіх душа яшчэ, як дома? Дубу-векадуму невядома, Колькі дазімуе жалудоў* (Р. Барадулін).

Прыдатак часцей займае пастпазіцыйнае становішча ў адносінах да азначаемага слова, напрыклад, *зіма-астудніца, студзень-дрэваічэп*. У гэтых прыкладах прыдаткі называюць уласцівыя прадметам дзеянні: *зіма* студзіць 'нясе холад, астуджае зямлю', *студзень* такі халодны, што дрэвы трашчаць, як быцам іх расшчэпліваюць 'колюць на часткі': *Марозу ранішняга джала Паклала след на стыні шкла. Зіма-астудніца сказала Шапотка-глуха: – Я прыйшла...* (М. Мятліцкі); *Марозны студзень-дрэваічэп Халодна заравее* (К. Камейша).

У наступных прыкладах – *адчайнік-вечер, жахотніца-вайна* – прыдатак у прэпазіцыйным становішчы вызначае адметную якасць вобраза-ўвасаблення: *вечер* – рашучы, рызыкаўны, дзёрзкі, *вайна* – жахлівая, вельмі странная, выклікае моцны страх: *Дажджы... Дажджы... Няма супыну Глухому пошакі залёў. Ручы нязрушную хмурыну, Адчайнік-вечер згас, умлеў* (М. Мятліцкі), *Пэ жаркім цэзіі здаўна ступае ўзбудлівымі крокамі Твая жахотніца-вайна* (М. Мятліцкі).

Вывады

Такім чынам, індывідуальна-аўтарскія неалагізмы могуць выконваць у паэтычных творах характарыстычную функцыю, з'яўляючыся сродкамі сацыяльнай і індывідуальна-псіхалагічнай характарыстыкі персанажа. Аказіянальныя адзінкі выяўляюць адметныя рысы дзейнай асобы паводле знешніх прымет, дзейнасці, учынкаў, рыс характару, інтэлектуальных і фізічных якасцей. Пры характарыстыцы прадмета, з'явы перавага аддаецца назоўнікам у якасці прыдаткаў, якія ўказваюць на вызначальную прымету прадмета. Усе аказіяналізмы ў гэтай функцыі нясуць вялікую сэнсавую нагрузку, адлюстроўваючы розныя канатацыйныя адценні, меліяратыўныя (станоўчыя) або пэяратыўныя (адмоўныя). У даследаваным намі матэрыяле вызначана большая колькасць новаўтварэнняў з адмоўнай характарыстыкай. Адзначым, што ў характарыстычнай функцыі выкарыстоўваюцца ў асноўным аказіянальныя назоўнікі.

Літаратура

1. Пацула, Ю. Н. Окказионализмы новейшего времени: Структурно-семантический и функционально-прагматический аспекты : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Ю. Н. Пацула ; Ростов. гос. пед. ун-т. – Ростов н/Д, 2005. – 170 с.
2. Грищева, Е. С. Структурно-семантическое и функциональное описание лексических окказионализмов в рамках теории элокутивного поля : автореф. ... дис. канд. филол. наук : 10.02.01 / Е. С. Грищева ; Алтайский гос. ун-т. – Барнаул, 2006. – 19 с.
3. Басава, Г. І. Літаратурныя антрапонімы як элементы «анамастычнай прасторы твора» / Г. І. Басава // Беларуская мова ў другой палове ХХ стагоддзя : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 22–24 кастр. 1997 г. / Бел. дзярж. ун-т, Нац. акад. навук Беларусі ; адк. рэд. Л. І. Сямешка, М. Р. Прыгодзіч. – Мінск, 1998. – С. 225–228.
4. Шур, В. В. Онім у мастацкім творы : манагр. / В. В. Шур. – Мінск : Бел. кнігазбор, 2006. – 216 с.
5. Земская, Е. А. Язык как деятельность. Морфема. Слово. Речь / Е. А. Земская. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 688 с.
6. Харченко, В. К. Разграничение оценочности, образности, экспрессии и эмоциональности / В. К. Харченко // Русский язык в школе. – 1976. – № 3. – С. 66–71.
7. Намитокова, Р. Ю. Авторские неологизмы: словообразовательный аспект / Р. Ю. Намитокова. – Ростов н/Д : Изд-во РГУ, 1986. – 156 с.
8. Ревуцкий, О. И. Филологический анализ художественного текста : учеб. пособие / О. И. Ревуцкий. – Минск : РИВШ, 2006. – 320 с.
9. Глумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : больш за 65000 слоў / пад рэд. М. Р. Судніка. – Мінск : БелЭн, 1996. – 784 с.

Summary

The object of description in the given article is author's personal neologisms, which play the function of characteristic, determine features, qualities of person or subject. Ways of building of these occasionalisms, semantic groups, their functioning in poetical works are considered in this article.

Пастуніў у рэдакцыю 21.04.08.